

СТАНОЈЕ МАНДИЋ

**НОВЧАНО-КРЕДИТНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
У РЕГИОНУ ЧАЧАК**

НАСТАНАК НОВЧАНО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВА

Иако је у региону Чачак, тј. у месту Рудник, постојала једна од првих ковница новца¹ у нашој земљи, оснивање новчано-кредитних установа уследило је релативно касно. И поред чињенице што се „као први кредитни завод на југословенској територији може сматрати Залагаоница и придружена штедионица у Дубровнику основана 1671. године“², произилази закључак да је развој банкарства у нас каснио пошто се „већ у XII столећу појављују прве банке“³.

До 1967. године сматрало се да је прва југословенска кредитна установа била „Љубљанско хранилище“, која је основана 1820. године. Када су „банке цветале у Венецији, Бенови, Амстердаму и Хамбургу“⁴ у региону Чачак није било ни заметка банкарских организација. У доба Ренесансе многи италијански градови су забележили видан успех у трговини, банкарству и уметности. Тај период за Чачак, као и за већи број насељених места у Југославији, значи заостајање и стагнацију. Уместо међународних „сајмова меница“⁵, које

су организовали мењачи из Бенове, и оснивања трговачких жиро банака, становништво чачанског краја имало је округле спахијске, јаничарске и државне монете, односно дажбине турској царевини.

До 1869. године у кнежевини Србији је „циркулисао страни новац и то 43 врсте од којих 10 златних, 28 сребрних и 5 бакарних. Овај новац се делио у пракси на две главне групе: на турски и цесарски“⁶.

М. Петровић је на стр. 523 — 524 прве свеске свог дела „Финансије и установе обновљене Србије до 1846“ (Београд 1901) написао: „Од пропасти 1459. године, кад је Србија сасвим потпала под турску управу, за цуна четири столета, Србија није имала кованог српског новца, већ се морала служити турским и страним новцима. Услед тога, после другог устанка, кнез Милош је о овој разноврсној страни монети водио брижљаво рачуна и увек, пре издавања наредаба и распоредивања и наплаћивања пореза, одређивао је које ће се врста новца моћи примати у отплаћивање пореза, а које не. У то време, све врсте новца које су циркулисале у Србији, делиле су се на двоје: на цесарски и турски новац. Цесарски новац звао се не само аустријски, већ и свију других европских држава, златан и сребрни новац који је стизао у Србију, а турски новац онај, који се ковао у турској царевини са турским жигом. Цесарски новац сматрао се као бољи и чистији од турског“.

Пре пуштања у оптицај првог државног новца обновљене Србије (јануар 1869),⁷ у региону Чачак су се употребљавале следеће врсте новца: од златних — аустријски и француски дукати, као и турска мамудија; од сребрних — талири крсташи, а од бакарних — турски грошеви и маријаци. Употребљаване су и аустријске банкноте, руске и друге новчанице.

Како је у Србији изгледало то време тзв. паралелне валуте⁸ показао је М. Петровић овим речима: „Свакој страни и турској монети, која се код нас налазила у саобраћају, кнез је Милош, при издавању наређења за прикупљање пореза свагда означавао вредност, по коју се она могла у порезу примати. Ово наређивање вредности монете, по коју се новац може примати у плаћању пореза, поглавито је зависила: од нагомиланости појединих врста монета у земљи, од примања и размењивања на трговима и у трговима, као и од таксирања, учињеног од стране портине“. И даље (на стр. 527 цит. дела): „Вредност свију врста новца, и цесарских и турских, одређивана је по грошу⁹, који је био новчана јединица. Али, и вредност те новчане јединице сам је кнез Милош одређивао. . . кнез је

у приватном саобраћају задржао вредност монете и цесарске и турске, по одређеној новчаној тарифи, али у плаћању пореза, у плаћању државних дажбина, ту је побио и свео до половине. Вредност гроша у приватном саобраћају назвао је: „први“, „горњи“, „цариградски“ или „чаршиски грош“, а у плаћању државног пореза и других дажбина: „други“, „добри“, „долњи“, „цесарски“, „мириски или порески грош“. Један порески грош вредео је два чаршиска гроша“. М. Петровић томе додаје (на стр. 529-530 цит. дела): „Ако све врсте новца који се после другог устанка виђао у Србији, пажљиво истражимо и прегледамо, онда ћемо видети да је било скупа 43 разне врсте новаца, златних, сребрних и бакарних. Златног је новца било 10 врста, сребрног 28, а бакарног 5“.

Не улазећи у нумизматичко приказивање свих тих врсти новца, ваља споменути да је грош спадао у бакарни новац који је (према даљем навођењу М. Петровића) вредео „до 1815. године јаче од 1 динара, до 1825. године до 80 пара динарских, а од тада је стално износио по 50 пара динарских“.

Пошто, до сада, није извршено систематско изучавање новчано-кредитних установа у региону Чачак, располаже се са веома оскудним подацима у тој области. Ослањајући се на сачувану и доступну архивску грађу, сазнало се да је прва банкарска организација у Чачку основана 1885. године. Овом сазнању иде у прилог и први Извештај удружења банака у Београду за време од 1. XII 1921. до 30. IV 1922. године, у којем пише за Чачанску штедионицу да је основана 1885. године. На основу тога, закључило би се да је тада, заиста, основана прва новчано-кредитна установа у Чачку.

Међутим, тај податак не одговара улози коју је Чачак имао у друштвено-економском животу. Наиме, несхатљиво је да се оснивање штедно-кредитне службе у Чачку јавља тек 1885. године, када се зна да су још 1871. године основане штедионице у неколико градова на подручју Србије. То сазнање је указало на потребу савесног и детаљног проучавања постојеће документације и осталих извора. О времену оснивања и рада првих новчано-кредитних установа у чачанском крају драгоцену помоћ пружа и релативно оскудна историјска грађа, уз упозорење да је 1881. године у Србији основано седам „окружних штедионица“¹⁰.

Изучавањем расположиве документације у Историјском архиву Чачка пије пронађен оригинални акт о оснивању Чачанске окружне штедионице. Но, упорним и систематским прегледом архивске грађе пронађено је „извршење судских пресуда над дужницима

Штедионице чачанске¹¹. У акту министра унутрашњег дела ПНО 2605 до 26. фебруара 1887. године у Београду, упућеном Начелству Округа чачанског се каже:

„Господин министар народне привреде 23. овог месеца ПНО 347. доставио је министру унутрашњег дела да Штедионица чачанска има на извршењу код полицијских власти у томе Округу 300 извршних пресуда од којих неке и по 13 година чекају на извршење и по којима поменута Штедионица има знатне суме да прима, док међу тим она трпи оскудицу у новцу који јој је преко потребан.“¹² У Архиву Социјалистичке Републике Србије постоји документ у коме, поред осталог, пише: „Код начелника Среза трнавског наступио је застој не само у извршењима за Штедионицу, већ и за друге, од када је у интересу штеђе укинута један писар истог Среза, али од кад је министар финансија дозволио да се и порески надзорник може употребити на полицијске послове, од тада се живље ради на извршењима штедионичних предмета“.¹³

Садржина цитираних докумената и фотокопија приложених у табелама доказују да је Окружна штедионица у Чачку радила већ 1874. године. У „Календару са шематизмом Књажевства за годину 1873“¹⁴ на 67 страници пише да је у Србији, поред осталих установа, постојала и „Окружна штедионица Чачанска“. Тај податак сведочи да је 1872. године постојала Окружна штедионица у Чачку. Но, како је Чачак био седиште округа у време оснивања седам „окружних штедионица“, готово је сигурно да је прва новчано-кредитна организација у региону Чачак основана 1871. године. Према томе, Окружна штедионица у Чачку основана је читава два столећа касније од Залагаонице и придружене штедионице у Дубровнику, односно педесетак година после „Љубљанско хранилицо“ из 1820. године.¹⁵

Та „Окружна штедионица“ — како то произилази из њеног назива — бавила се пролагирањем и прикупљањем штедних улога. Прикупљени новац пласиран је путем ситних зајмова у комуналне установе и у друге послове који нису били скопчани са шпекулацијама и зеленаштвом. После преузимања важних средстава од стране потом основане Управе фондова, и послове Окружне штедионице у Чачку преузела је 1898. године тадашња Државна хипотекарна банка у Београду, претеча садашње Југословенске инвестиционе банке у Београду.

Нарочито је интересантно, што из наведених докумената јасно произилази, да је већ тада, пре 85 година, дужничко-поверилачка

неуредност чинила Штедионици велике неприлике. Слаба финансијска дисциплина довела је до врло изражених симптома финансијских тешкоћа. Оскудица у новцу, с којом се суочила прва новчано-кредитна установа у Чачку, као да је оставила у наслеђе савремену неликвидност.

ЧАЧАНСКА ШТЕДИОНИЦА

Један од најзначајнијих датума у нашем банкарству јесте оснивање Народне банке у Србији, која је „почела са радом 2. јула 1884. године“¹⁶. Као важан догађај у развоју новчано-кредитних установа у региону Чачак сматра се оснивање Чачанске штедионице, 2. априла 1885. године¹⁷.

О пословању те штедионице сачувано је доста документације која је драгоцене за проучавање штедно-кредитног пословања.

Прва редовна скупштина Чачанске штедионице одржана је у Чачку 21. јануара 1886. године¹⁸. Правила штедионице су прецизно регулисала обавезе и права акционара. Интересантна је одредба члана 82б Правила која гласи: „Ко се избора часничког прими, па према утврђеном распореду у управном одбору неће своју дужност тачно да врши, тога ће управа за сваки његов недолазак, који не оправда, казнити од један до три динара од добити на његових десет депонованих акција (члан 71 Правила) у корист резервног фонда, па и ово вреди за прекунце ових акција, да се не би решења управина проигравала“¹⁹.

За тадашње прилике и штедионичко-кредитни рад у чачанском региону карактеристичан је део Извештаја Управног одбора Чачанске штедионице који је поднесен XIX редовној скупштини акционара 17. фебруара 1904. године. Служећи се тада већ, у осталом свету реномираним, називом „Штедионица“, на каменџеним, и у овом случају, заправо на банку као акционарско друштво, њен Управни одбор се обратио својим акционарима овако:

„Ми смо вас позвали да вам положимо рачун о друштвеној имовини за 1903. годину и да тиме испунимо своју дужност према члану 56. Закона о акционарским друштвима.

Прошла година била је, уопште узевши средња — ни добра ни хрђава. Виногради су у нашој околини скоро свуда добро понели и добре резултате дали, док је, међутим, пшеница, једино у срезovima драгачевском и моравичком добро понела, а у осталим срезovima већим делом оманула.

Како су добро понели неки погранични срезови округа ужичког, то су наши трговци закупили многе шљиваке у тим срезовима ради производње лекмеза, ради чега је и тражња новца на нашој пијаци била доста јача но прошлијих година.

Да би подмирила потребе трговаца извозника управа је потражила ванредан кредит код Привилеговане народне банке у Београду и благодарећи познатој увиђавности и предусетљивости Народне банке, добила је ванредан кредит у суми од Дин. 20.000. — с којим је била у стању да подмири повећану тражњу новца.

Управа сматра за пријатну дужност да са најтоплијом благодарношћу овај факат и на овом месту констатује.

Па крај свега тога што су послови у прошлој години били јачи но они у претпрошлој години ипак је постигнут слабији успех у 1903. г. од онога у 1902. г.

Овој изјави је узрок, што је каматна стопа на улоге још од 1. јула 1902. године повишена од 5% на 6%, док је на менице задржана била стара каматна стопа од 10%, 9% и 8%.

Како су услед каматне стопе и улози почели нагло придолазити то је на име камате ваљало већу суму одобравати но што је 1902. године чињено а како је у исто време услед јачег ангажовања наших извозника за шљиварске послове и тражењу новца јако увећана била, то је управа од 1. јула 1903. била принуђена да промени скалу каматне стопе код меница и зајмова на залог онако како је даље у рачунском делу овог извештаја изнесено²⁰.

Из рачунског дела извештаја види се да је Штедионица вршила есконтне послове. Код Народне банке у Београду је на дан 31. XII 1902. године имала меница у депоу за дин. 70.040, а у току 1903. године депоновано је динара 415.540. Чачанска штедионица је имала пословне односе и са Београдском задругом. Укупан обрт меничних послова за 1903. годину је имао дин. 6,142.206,60.

Проучавањем документације, извештаја и правила, утврђено је да се есконтна стопа често мењала. Од 1. јула до 31. децембра 1903. године, на менице до дин. 2.000 наплаћиван је интерес 10%. На менице од дин. 2.000 до 3.500 наплаћиван је интерес 9%, а преко 3.500 динара плаћано је 8%. Каматна стопа на остале зајмове у истом периоду износила је од 9% до 10%, тј.: камата од 10% плаћала се на зајмове до 3.500 динара, а преко тог износа са 9%. Штедионица је плаћала камату на кредите Народне банке са 5%, а на штедне улоге са 6% годишње. При таквом стању активних и пасивних каматних стопа, чиста добит по завршном рачуну за

1903. годину износила је 12.025 динара или 1,09% од целокупног обрта (11.515.576. динара). Из буџета расхода за 1904. годину види се да су добијали награде дежурни акционари, чланови есконтног и контролног одбора.

Почетком 1906. године Чачанска штедионица имала је 26 акционара. За XXI редовну скупштину акционара било је 427 депонованих акција са 69 гласова. Према друштвеним правилима потребно је да већина акционара присуствује скупштини. Из дописа који је послао комесар са XXI редовног збора акционара Чачанске штедионице видимо да је 12. фебруара распуштен збор због недовољног броја присутних чланова. У извештају од 6. априла 1906. године пише да је накнадно заказани збор одржан „у потпуном реду, и свој посао према објављеном реду свршио, и по свршеном раду збор је закључен“²¹.

Улози на штедњу су крајем 1903. године износили 292.198 динара. Током 1903. године Чачанска штедионица је на име државног пореза, плата чиновништву и послузи, награда управном, економском и надзорном одбору, камате по текућим рачунима и штедним улозима и разних канцеларијских трошкова платила 31.301 динар.

ЧАЧАНСКА ЗАДРУГА ЗА МЕЂУСОБНО ПОМАГАЊЕ И ШТЕДЊУ У ЧАЧКУ

Дана 15. новембра 1892. године установљен је у Чачку новчани завод на удеоници (акције) под именом „Чачанска задруга за међусобно помагање и штедњу“²². Задруга је имала циљ да, путем кредита, помаже развитаку производње, заната, трговине и радности.

Правила Чачанске задруге су утврдила њено трајање на 25 година од момента оснивања. Чланом 5. Правила предвиђена је могућност продужења рада на даљих 25 година, уколико то одлучи њен редовни збор у 23-ћој или 24-тој години.

Чачанска задруга за међусобно помагање и штедњу имала је капитал од 200.000 динара у сребру. Основна главница се састојала из 2.000 акција по 100 динара. У I колу је било 14.000, а у II колу 6.000 акција од по сто динара.

Правила Чачанске задруге јасно показују да су обавезе акционара веома прецизно регулисане. У члану 9. речено је: „Акционар који заостане са уплатом платиће још по десет (10) пара динарских од сваке акције за сваку пропуштену недељу у име казне у

корист задруге. Ову казну може избећи онај, који унапред положи онолико недељних уплата колико је недеља пропустио на време уплатити“. Чланом 10. предвиђено је да „акционари који закасне са уплатама за десет недеља, па на позив задругин преко Званичних повина не положе за других пет недеља, од дана кад позив изиђе, престају бити чланови задруге, а њихови удела поништавају се тако да од дотае уплаћеног капитала враћа им се $\frac{2}{3}$ а $\frac{1}{3}$ уноси се у резервни фонд“.

Акције Чачанске задруге биле су безимене и недeljиве. Сваки акционар имао је удела у имању и добити задруге, сразмерно капиталу који његове акције представљају. Задруга је према трећим лицима била одговорна целим својим капиталом и резервним фондом. За пословање ове новчано-кредитне установе карактеристично је да није смела своје акције и удеоничарске књижице куповати „нити их испод имените вредности продавати“²³.

Чачанска задруга за међусобно помагање и штедњу примала је новац у сребрној монети, почев од једног динара па на више. Давала је зајмове на менице, обвезнице и на драгоцености. Задруга је обављала све послове који спадају у делокруг новчаних завода и банкарских радњи, „изузимајући шпекулације на берзи“²⁴.

Број депонованих акција одређивао је право на број гласова. Нико није могао имати право на већи број гласова од 10, ма колико имао акција. Редовни зборови акционара одржавани су сваке године. Гласање на зборовима било је јавно и поименично.

При састављању биланса издавајано је 10% од чисте добити у резервни фонд. Средства резервног фонда служила су за покриће могућих губитака.

Задруга је помагала својим члановима — удеоничарима. Занатлије и земљорадници су могли да подижу своје уштеђевине у време када им је новац био најпотребнији за обављање својих послова и пољопривредних радова. Захваљујући томе, у списку деошчара било је акционара различитих занимања, са градског и сеоског подручја.

Задруга је плаћивала интерес од 9% до 12%. Штедицама је плаћена камата од 5%. Улози на штедњу су, из године у годину, расли. Према извештају управног одбора са 12. редовног збора акционара, улози на штедњу су током 1903. године порасли од 147.911 динара на 168.382 динара или за 13,8%. Укупна добит за 1903. годину је износила 23.001 динар. Добит је расподељена тако да је

акционарима дато 20.000 динара, резервном фонду 2.001 динар и на име тантијема (награда) 800 динара.

Буџет задруге за 1904. годину је износио 8.240 динара²⁵. У структури буџетских расхода највећа позиција отпада на плату књиговође, која је знатно већа од награде председника и плата осталог запосленог особља.

ОСТАЛЕ НОВЧАНО-КРЕДИТНЕ УСТАНОВЕ ЧАЧАНСКОГ РЕГИОНА ДО 1944. ГОДИНЕ

У региону Чачак су, поред наведених, основне још следеће новчано-кредитне установе:

- Кредитни завод у Чачку,
- Чачанска удеоничка задруга Чачак,
- Драгачевска задруга за међусобно помагање и штедњу у Гучи,
- Горњомилановачка штедионица Горњи Милановац,
- Ивањичка задруга Ивањица,
- Чачанска увозна и извозна банка Чачак,
- Рудничка банка Горњи Милановац,
- Таковска банка Горњи Милановац,
- Привредна банка „Јавор“ Ивањица, и
- Обласна банка Чачак.

Кредитни завод у Чачку основан је 19. јануара 1903. године. На првом редовном збору пријављено је 566 акционара са 180 гласова²⁶. За тај завод је карактеристично да је имао акционаре и ван региона Чачак. Осим трговаца, на списку акционара налазила су се имена судија, учитеља, апотекара, индустријалаца, рентијера, баштована и занатлија. Овде је било акционара из Београда, Крагујевца, Трстеника и Пожеге.

Чачанска удеоничка задруга основана је 27. априла 1900. године²⁷. На ванредном збору, одржаном 10. марта 1901. године, одлучено је да Задруга замени своје уделе са сталним акцијама, сходно Закону о акционарским друштвима.

Са половином основног капитала од 50.000 динара кредитрани су задругари на менице и земљорадници на обвезнице. Задруга је нарочиту пажњу обраћала земљорадницима и давала им

позајмице, како свој род не би продавали на зелено и у бесцење. Из молбе од 23. децембра 1902. године, коју је пуномоћник Чачанске удеоничке задруге писао министру народне привреде, види се да је пре оснивања акционарских друштава „интересна стопа била између 24 и 30%, иако је законски интерес био 12.“

Чачанска удеоничка задруга прерасла је 13. априла 1903. године у Чачанску акционарску задругу. Акционарска задруга се сматрала за један од најјачих покретача напретка чачанске привреде. Она је имала значајну улогу на прикупљању новца путем штедних улога и допринела јачању привредне активности у региону Чачка.

Драгачевска задруга за међусобно помагање и штедњу у Гучи основана је 1906. године. Задругу су основали грађани Гуче. Драгачевска задруга располагала је капиталом од 100.000 динара. Њена правила су одобрена од министра народне привреде из Београда 7. јула 1906. године²⁸. Правилима је предвиђено да сваке три акције дају право на један глас. Правила задруге су регулисала ограничење броја гласова. Нико није могао имати више од пет гласова, ма колико акција имао.

Седамнаест година после стварања првих штедионица у Србији формирана је прва новчано-кредитна организација у Горњем Милаповцу. Наиме, Горњомилановачка штедионица основана је 1888²⁹. Штедионица је располагала капиталом од 600.000 динара. Фондови су износили 166.756 динара, а штедни улози 732.813 динара. Принос на акцијски капитал износио је 12%.

Годину дана после Горњомилановачке штедионице, отпочела је да ради Ивањичка задруга у Ивањици. Ивањичка задруга обављала је штедно-кредитне послове. Задруга је имала на располагању капитал од 150.000 динара³⁰. Чланови задруге уплаћивали су улоге и, из тако прикупљеног новца, добијали позајмице.

Анализирајући пословање повчано-кредитних установа у чачанском региону на основу малог броја аката, као и казивања савременика, закључује се да банке нису успеле да реше кредитирање сељаштва и запаталија потребним новцем, како би се сузбило зеленаштво. У чачанском крају зеленаштво је имало дубоке корене и наносило велике штете сиромашном сеоском и градском становништву. На пословање повчано-кредитних установа велики утицај имала је трговачка буржоазија, која је углавном користила банкарске кредите тако да је осталим слојевима становништва остајало мало новчаних средстава.

Конкуренција и ширење тржишта изазивали су страх код занатлија, који су се грчевито држали својих еснафа. Продор нових заната и привредни развитак надјачавали су отпор занатлија и рушили су тесне еснафске оквире. Мајстори су имали мале могућности за добијање кредита. То је рушило патријархално стање занатлија, који су својим калфама успоравали напредовање, продужавали радно време и смањивали најамнике.

КРЕДИТНЕ УСТАНОВЕ НА СЕОСКОМ ПОДРУЧЈУ ЧАЧАНСКОГ РЕГИОНА

Број повчано-кредитних установа у региону Чачак нагло је растао. Томе је допринело формирање кредитних задруга на сеоском подручју. Најстарија сеоска штедно-кредитна организација у чачанском крају формирана је у Трнави. Кредитно земљорадничка задруга у селу Тршави основана је 19. септембра 1889. године. У току 1892. године формирана је Кредитна задруга у Слатини код Чачка. Осим њих, рано су отпочеле да раде кредитне задруге у Котражи, Прањанима, Вичи, Бресници, Атеници, Прислоници, Љубићу, Међуречју, Кушићима, Горњој Горевници и Качулицама.

Прва кредитна задруга у околини Горњег Милановца основана је 30. марта 1905. године у Леушићима. У задружној архиви у Леушићима чувају се правила те задруге, књига чланова и штедне књижице појединих улагача. Један од основних циљева Задруге био је заштита задругара од зеленаша. Задруга је имала задатак „да набавља својим задругарима разна земљорадна и друга средства и да им уступа иста за готово или на отплату... да буди и шири свест о штедњи међу својим задругарима и да прими штеднионичке улоге³¹.

У то време сељаци су већ презадужени код чачанских трговаца и других богатих људи. Они плаћају интерес на дуг по 12%, 18% па до 24%. Због тога сељаци траже излаза у стварању своје земљорадничке кредитне задруге³².

Висок интерес, који су земљорадници плаћали богатим трговцима и осталим зајмодавцима, утицао је да се убрза процес формирања кредитних задруга на сеоском подручју. Тако је уочи рата пословало око 50 кредитних задруга и штедно-кредитних одсека при земљорадничким задругама у чачанском региону.

Задруге су имале скупштину задругара, управни и надзорни одбор. Прeko задруга се набављала опрема и репродукциони матери-

јал за готово или на отплату. Правила задруга су предвиђала да не могу бити чланови они задругари који се одају пићу, картању, зеленаштву или лихварству. У задруге су се најпре уписивали имућнији људи. Доцније су учлањавани и сиромашнији грађани. „Па ипак, из редова пуне сиротиње нико није постао члан ове задруге, јер јој она практично није ни могла пружити никакву помоћ, с обзиром да су задружна правила предвиђала врло строге услове за додељивање кредита“.³³

Задуженост сиромашног сеоског становништва и мала могућност запошљавања изван пољопривредне производње деловали су у правцу сталног уситњавања ионако малих поседа. Сиромашни сељаци су због недовољне могућности да добију кредите код задруга, банака и штедионица били принуђени да се задужују код зеленаша са неприхватљиво високим интересом. Земљорадничко-кредитне задруге имале су позитивну улогу за унапређење производње и постепени прелаз на интензивније културе.

Коришћени зајмови од задруга морали су се наменски употребљавати. Ко није уредно враћао позајмицу, био је искључиван из чланства задруге.

После првог светског рата оживела је привреда. Банкарски послови су се развијали. Тако је 1920. године основана Чачанска увозна и извозна банка у Чачку³⁴. Она је имала 5,000.000 динара основног капитала. Фондови су износили 1,550.848 динара. Поред увозно-извозних послова, одобравани су зајмови на залог. Осим тога, Банка се бавила штедно-кредитним пословима. Располагала је са 542.828 динара штедних улога. Дивиденца је износила 10%, а остварена добит 725.163 динара.

Период између првог и другог светског рата био је познат по високим интересним и каматним стопама. Акционари повчано-кредитних установа у региону Чачак долазили су до знатних прихода на рачун сиромашног становништва. Зеленаштво је пригушћујуће деловало на унапређење пољопривреде и још неких привредних области. Због уносних прихода од акцијског капитала, многи трговци, интелегенција и ситуирани грађани постајали су акционари банака и осталих кредитних организација. Уз све то, Чачанска увозно-извозна банка је допринела извозу пољопривредних производа.

„Чачак је са својом богатом пијацом, којој је по богатству и разноврсности производа тешко наћи равне у земљи, постао извозни центар југозападне Србије и необично живо трговачко место. Разна предузећа — трговачка, акционарска ничу и развијају се

необичном брзином. За испуних десет година после рата основано је у Чачку пет новчаних завода“.³⁵

Најобимније пословање између првог и другог светског рата имала је Агенција Државне хипотекарне банке у Чачку. Хипотекарна банка преузела је послове пребашње Управе фондова. У документацији, која се чува у Историјском архиву Чачка, наводи се да је та агенција обављала банкарске послове за комитенте са широк подручја од региона Чачак.

Из првог Извештаја удружења банака у Београду за време од 1. XII 1921. до 30. IV 1922. године види се да је у Чачку на дан 31. XII 1921. било овакво банкарско стање:

— у динарима —

	Основана	Уплаћ. капитал	Добит	Улога	Меница
1. Чачан. штедионица	1885.	2,000.000	80.074	1,922.670	2,665.763
2. Чачанска задруга	1892.	1,000.000	22.275	595.267	2,480.935
3. Чачан. кредит. завод	1902.	100.000	3.251	141.991	362.611
4. Чачанска извозна и увозна банка	1919.	2,000.000	442.737	285.296	707.022

Зајмови на залог код тих кредитних установа били су тада незнатни, а пословање по текућим рачунима уопште нису имале. Релативно мали износи њихових средстава били су тада уложени у непокретности и у хартије од вредности. Њихови стални резервни фондови ипак су премашивали 10% уплаћеног капитала, односно улога. Знатан део есконтованих меница налазио се реесконтван код Народне банке ради повећања средстава за даље кредитирање.

Те кредитне установе биле су чланице Удружења банака у Београду углавном до 1934. године. Међутим, из статистичког прегледа Удружења банака у Београду види се да су 31. XII 1931. године још постојале:

1. Ивањичка задруга за међусобно помагање, штедњу и трговину (основана 1889) са 500.000 динара уплаћеног капитала и 147.000 динара разних фондова, уз 1,853.000 динара улога, 59.000 динара добити и 1,727.000 динара зајмова на менице.

2. Банка „Јавор“ А. Д. (основана у Ивањици 1923) са 1,000.000 динара уплаћеног капитала и 230.000 динара разних фондова, уз 1,509.000 динара улога, 129.000 динара добити и 2,287.000 динара зајмова на менице.

СТАНОЈЕ МАНЛИЈА

Стање на дан 31. XII 1931. године према прикупљеним статистичким подацима
Удружења банака у Београду:

— у хиљадама динара —

	Уплаћени капитал	Фон- дови	Улога	Добит	Диви- денде	Мени- це	Непо- кретн. од вредн.	Харт. и залоге	Тек. рач.
1. Чачанска штедионица	2.081	192	1.346	—	—	4.370	1.319	35	3.189
2. Чачанска задруга	1.000	2.350	5.417	276	20 ⁰ / ₀	8.243	—	195	1
3. Чачански кредитни завод	500	1.271	5.141	50	10 ⁰ / ₀	6.603	160	491	250
4. Чачанска извозна и увозна банка	5.000	3.338	2.520	671	12 ⁰ / ₀	8.669	285	1.834	2.612
5. Чачанска обласна банка	1.000	453	3.552	200	12 ⁰ / ₀	3.913	230	79	861

1. Према наведеним подацима Београдског удружења банака 31. 12. 1931. године у самом Београду посто-
јало је 70 банака и у осталој Србији још 253, од чега знатан број под називом „Штедионица“.

Посматрањем таквих података за друге кредитне установе у Србији¹ може се доћи до закључка да су наведене кредитне установе у региону Чачак релативно добро стајале и пословале, што показују њихове дивиденде као изразити пример капиталистичког начина пословања и под некапиталистичким називима тј. под називима „Штедионица“ и „Задруга“.

3. Ивањичка кредитна банка (основана 1928) са 1,000.000 динара уплаћеног капитала и 53.000 динара разних фондова, уз свега 201.000 динара улога, али 64.000 динара добити (и 5% дивиденди) по 462.000 динара зајмова па менице, 469.000 динара зајмова по залогама и 356.000 динара уложених у непокретности.

4. Драгачевска задруга (основана 1906) са 1,000.000 динара уплаћеног капитала и 521.000 динара разних фондова, уз 1,563.000 динара улога, 157.000 динара добити (и 14% дивиденди) по меничним зајмовима са 2,742.000 динара и држању 469.000 динара у хартијама од вредности.

5. Драгачевска пољопривредна задруга (основана 1924)) са 1,000.000 динара уплаћеног капитала и 153.000 динара разних фондова, уз 1,081.000 динара улога и 153.000 динара добити (такође са 14% дивиденди!) по 2,452.000 динара меничних зајмова и 20.000 динара у хартијама од вредности.

Познато је да су штедионице и задруге биле осниване за ублажавање последица капиталистичког начина пословања. Оне свој рад нису почињале са акцијама и акцијским капиталом, па стога нису давале и не дају никакве дивиденде. Њихова сврха није остваривање добити за акционаре, већ помагање што ширих слојева становништва или чланова са повољнијим каматама за поврене штедне улоге и за кредит из тако добијених улога. Тако осниване, те установе су у свету, столетним деловањем, без икаквих банкротстава, стекле толико добар глас да се њихов назив и за капиталистичко пословање искоришћавао и онде где није био законским прописима заштићен од такве злоупотребе као што је био и овде случај.³⁶ Тако се онда и овде догодило да је по капиталистичком, а не по штедионичком, начину пословања пропала и истакнута „Чачанска штедионица“.

Према не располажемо оригиналном документацијом о ликвидирању те новчано-кредитне установе, саврменици тврде да је знатан део њених средстава био ангажован за инвестиције. Штедионица је ликвидирана у време када је грађен млин у Чачку. Иначе, ова новчано-кредитна установа окуљала је припаднике радикалне

странке, а њен слом се догодио 1934. године, дакле у доба учесталих сломова.

За време светске економске кризе од 1929. до 1933. године највише су страдале извозне фирме. Велики слонови појединих трговаца, занатлија и осталих пословних особа су се одражавали и на функционисање банкарских установа. Мање организације су банкротирале, јер нису могле да издрже конкуренцију већих.

Последице светске економске кризе и, с тим у вези, продуживање заштите презадужених земљорадника лишиле су нарочито раније провинцијске кредитне установе очекиваног враћања новца и прихода, те их довеле до тражња спаса кроз мораторијум, заправо до животарења и коначног ликвидирања. Тако су, према статистичким исказима Београдског удружења банака, уз постепено смањивање њихове активе и за годину 1936. њихови расходи редовно бивали већи од прихода. Због тога код њих није било више ни добити, ни дивиденди, а ни изгледа за поновно оживљавање при све већем неповерењу због замрзнутих потраживања како са стране кредитних установа, тако и са стране њихових поверилаца, понаособ улагача. Посебна је слабост тих установа била у њиховој расцепканости, уситњености, подељености према странкама, фамилијарним могућностима и породичним приликама. Таква подела новчано-кредитних установа онеспособљавала их је за интеграционе процесе у циљу модернизације, боље организације, напреднијег пословања и веће кредитне способности. Све је то имало тешке негативне последице, које су се осећале и по смењивању читавог тог система са социјалистичким кредитним системом.

ОСНИВАЊЕ И РАД НОВЧАНО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВА РЕГИОНА ЧАЧАК ОД 1944. ДО 1971. ГОДИНЕ

ПОСЛЕРАТНЕ ПРИЛИКЕ У БАНКАРСТВУ

Познато је да се у ратним приликама нарушава нормално функционисање живота. Нарушавање равнотеже нарочито се испољава код новчано-кредитних односа. Пошто је током другог светског рата настао повчани хаос у нашој земљи, и новчано-кредитне установе у чачанском региону нису биле имуне од хаотичне ситуације. Стога је после ослобођења „народна власт одмах приступила изградњи новог социјалистичког банкарства, ставивши исправа под контролу, а затим под ликвидацију приватно банкарство старе Југославије које више није одговарало извршеним променама у нашој привредној и друштвеној структури“.³⁷

Имајући у виду да је Чачак коначно ослобођен 3. децембра 1944. године, односно да је валутна реформа у Југославији извршена до маја 1945. године, може се тврдити да је брзо вршена и реорганизација банкарства ради усклађивања са новонасталим економским и друштвено-политичким условима.

На овом подручју било је у промету више валута. Пре увођења новог динара Демократске Федеративне Југославије, сходно Закону од 5. априла 1945. године³⁸, највише се служило српским динарима (Недићев новац).

У Чачку су окупационе новчанице мењане према важњем курсу:

100 српских динара Недићевих = 5 нових динара.

На основу тог курса, за окупациони новац извршено је прерачунавање штедних улога и других обавеза код новчано-кредитних установа у региону Чачак.

Одмах после ослобођења, у Чачку је формирана Филијала Привредне банке из Београда. Осим тога, од 1945. године пословала је и Градска штедионица Чачак.

Ивањица је у првој фази банкарства имала Привредну банку „Јавор“ и Ивањичку штедионицу.

Горњомилановачка штедионица је пословала у првој фази нашег банкарства.

Сеоске кредитне задруге у региону Чачак су ликвидиране, као и у читавој Југославији, „услед њиховог капиталистичког карактера“³⁹...

Проучавање банкарства у чачанском крају отезано је због тога што је до изворне документације уништен. У току народно-ослободилачке борбе спаљене су архиве у неким општинама. Тако су, на пример, 25. септембра 1941. године спаљене општинске архиве у Такову и Трнави.⁴⁰

Услед недостатка сировина за производњу у Фабрици хартије у Чачку коришћена је архивска грађа. Многи значајни документи дати су у процес прераде за производњу хартије, чиме је, на жалост, уништена драгоцену основа за комплексно изучавање прошлости чачанског региона. Фотокопија документа (прилог 3) јасно сведочи, колико је скупо плаћена „сировина“ — архивска грађа која је употребљавана за производњу хартије.

У другој фази послератног банкарства упрошћена је банкарска организација. Тако је почетком 1947. године у Чачку Народна

банка образовала своје седиште. За ову банку организационо су биле везане филијале у Горњем Милановцу, Гучи и Ивањици.

11. новембра 1949. године основана је Комунална банка Чачак. Она је преузела послове Градске штедионице, која је основана 1945. године. Комунална банка је подстицала развитак локалне привреде и комуналних делатности путем одговарајућих кредита.

За везе са земљорадничким задругама, Државна банка за кредитирање земљорадничких задруга Филијала Титово Ужице је 1948. године формирала Представништво у Чачку. Представништво је пратило стање и новчане потребе код земљорадничких задруга и сељачких радних задруга.

Током 1952. године престала је да ради Комунална банка Чачак. Од тада, до 1956. године, Народна банка ФНРЈ постала је једина банка у земљи. Народна банка је имала своје филијале у Ивањици, Гучи и Горњем Милановцу, које су биле везане за обрачунско седиште у Чачку. Таква организација банкарства у региону Чачак остала је до 1956. године, када су основане комуналне банке и штедионице.

Од 1956. године Народна банка је задржала улогу надзора, координације, платног промета и статистичке евиденције.

Југословенска инвестициона банка из Београда је основала филијалу у Чачку, која је радила од 1956. до 1961. године. Филијала у Чачку, одобравала је дугорочне кредите и вршила наплату ануитета по датим зајмовима за комитенте на подручју западне Србије.

ЗАДРУЖНА ШТЕДИОНИЦА ЗА СРЕЗ ЧАЧАК СА СЕДИШТЕМ У ЧАЧКУ

Задружна штедионица је основана 23. јуна 1956. године⁴¹. На оснивачкој скупштини учествовало је 46 представника задружних и пољопривредних организација. Народна банка је почетком 1957. године извршила пренос послова на задружну штедионицу.

Број комитената се повећавао. Крајем 1957. године Штедионица је имала 131 комитента. Руководећи се повећањем обима послова и удаљеношћу комитената од Чачка, Управни одбор је одлучио да се оснују експозитуре у Гучи, Ивањици и Горњем Милановцу. У 1958. години је од експозитуре у Горњем Милановцу формирана Филијала, која је укључена у директан платни промет. Преносом послова на експозитуре и Филијалу Штедионица је као оперативна банка потпуније контролисала пасивско коришћење кредита и активније пратила рад задружних организација — својих комитената.

Штедионица је 1959. године формирала Одељење зајмова и преузела послове од Југословенске инвестиционе банке. Задружна штедионица у Чачку је од фебруара 1959. године, по овлашћењу Југословенске пољопривредне банке из Београда, „кредитирала по инвестиционим зајмовима задружне и пољопривредне организације на територији Т. Ужица и Пријепоља“.⁴²

Задружна штедионица је одобравала приврски зајмове за инвестиције из друштвених инвестиционих фондова. На сектору краткорочног кредитирања одобравани су откупни кредити, кредити за кооперацију и контрахирање, кредити за пољопривредну производњу и остали наменски кредити. У структури краткорочних пласмана највише су заступљени кредити за откуп пољопривредних производа и кредити за набавку репродукционог материјала.

Анализирајући податке о ликвидности Штедионице за 1959. годину, установљено је да је крајем сваког месеца била задовољавајућа ликвидност. Укупна слободна средства за пласман су се кретала од 6,953.000 до 140,959.000 динара.⁴³ Најмања резерва ликвидности била је у фебруару. Кредитни потенцијал је био најбољи крајем новембра 1959. године. Највеће одобравање и коришћење кредита за откуп пољопривредних производа забележено је током новембра, а најмање у јануару.

Према завршном рачуну за 1959. годину остварени приходи Штедионице износе 114,544.208 динара, у чему отпада на камату по активним пословима 102,464.466 динара. Вишак прихода — добит износи 22,270.483 динара.

Задружна штедионица је пословала до 6. маја 1961. године, када је припојена Комуналној банци у Чачку.

КОМУНАЛНА БАНКА ЗА СРЕЗ ЧАЧАК

Ова новчано-кредитна организација основана је 1. јула 1956. године.⁴⁴ Централа у Чачку је имала филијале у Гучи, Ивањици и Лучанима. Народни одбори општина у бившем таковском срезу су формирали самосталну Комуналну банку Горњи Милановац. Ова банка извршавала је буџет за своје осниваче и кредитирала локалну привреду.

Комунална банка Чачак обављала је послове краткорочног кредитирања, извршавала буџет НОС-а и НОО-а, прикупљала локална инвестициона средства, одобравала зајмове, организовала и прикупљала новчану штедњу. Банка је обављала „платни промет и водила друштвену свиделцију за своје комитенте“.⁴⁵

Филијале у Ивањици и Гучи отпочеле су да раде 22. септембра 1956. године.

Народни одбор општине Лучани и Предузеће „Милан Благојевић“ обратили су се Комуналној банци у Чачку да отвори банкарску јединицу у Лучанима. Управни одбор Комуналне банке је „на седници од 19. марта 1957. године, донео решење о оснивању експозитуре КБ за Срез Чачак у Лучанима, која је почела са радом 5. маја 1957. године“⁴⁸. Експозитура је 5. августа 1957. године прерасла у Филијалу Лучани.

Комунална банка је одобравала кредите са каматном стопом од 1% до 9%. Овакве каматне стопе биле су усклађене са кредитном политиком Народне банке. „Кредити са повећаном каматном стопом (од 7,5 до 9%) су одобравани у изузетним случајевима и то као мера да се привредна организација што пре ослободи непотребних преко нормалних залиха сировина и готове робе“⁴⁸.

НОВЧАНО-КРЕДИТНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ВРЕМЕНУ ОД 1961. ДО 1971. ГОДИНЕ

Од 6. маја 1961. године у региону Чачак су пословале следеће банке:

- Комунална банка Чачак,
- Комунална банка Лучани — седиште у Гучи,
- Комунална банка Ивањица, и
- Комунална банка Горњи Милановац.

Територијална надлежност ових банака поклапала се са подручјем истоимених општина. Оваква мрежа пословних банака задржана је до краја 1965. године, када је дошло до реорганизације банкарског система. Тада је физиономија банкарства највише измењена.

Комунална банка Чачак и Комунална банка Лучани (седиште у Гучи) спојиле су се у Комерцијалну банку Чачак. Комунална банка из Горњег Милановца припојила се Београдској удруженој банци у Београду и добила статус филијале.

Комунална банка Ивањица ушла је у састав новоформиране Инвестиционо-комерцијалне банке Титово Ужице и постала њена филијала. Од тада до краја 1971. године статус филијале у Ивањици се није мењао.

На основу овлашћења Скупштине Комерцијалне банке Чачак, од 13. фебруара 1968. године, Извршни одбор је на седници од 22. априла 1968. године донео одлуку о издавању привреде са подручја Скупштине општине Лучани. Ова организациона промена у банкарству извршена је са стањем на дан. 30. априла 1968. године.

Оснивачи Комерцијалне банке Чачак одредили су се за интеграцију са Привредном банком у Београду. Интеграција је постала 1. јула 1968. године. „Привредна банка у Београду и Београдска удружска банка од 1. јануара 1971. године послују као једна банка — Београдска банка.“⁴⁹ На овај начин створена је највећа пословна банка у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији. У региону Чачак тада су формиране филијале у Гучи, Горњем Милановцу и Чачку, а Лучани су добили статус агенције.

Напуштањем територијалног принципа у банкарству, чачански регион постао је привлачан за пословне банке из других крајева. Тако је Југобанка Београд 1971. године основала експозитуре у Горњем Милановцу и Чачку.

Југословенска инвестициона банка Београд планира да у склопу ширења пословне мреже оснује филијалу у Чачку. Судећи према постојој мрежи банкарских установа, узимајући у обзир и ново интересовање, долазимо до уверења да је подручје Чачка веома интересантно за банке које желе да шире мрежу пословних јединица.

Када се говори о новчано—кредитним установама, важно је нагласити постојање Службе друштвеног књиговодства. Новембра 1959. године формирана је Служба друштвеног књиговодства — Филијала Чачак. За Филијалу Чачак повезане су експозитура у Горњем Милановцу и пословнице у Гучи и Лучанима. Служба је најпре била у оквиру Народне банке. Од октобра 1962. године Служба друштвеног књиговодства — Филијала Чачак послује као самостална радна организација. Од 1963. године експозитура у Ивањици ушла је у састав Филијале СДК Т. Ужице.

Служба друштвеног књиговодства — Филијала у Чачку чини деценију обавља платни промет, друштвену евиденцију, контролу, статистику и анализу пословања корисника друштвене имовине. Начин пословања и обим надлежности Службе друштвеног књиговодства показују да то није само установа за друштвену контролу, већ организација која представља јаку спону измeнбу привреде, банака, интересних заједница и општина.

Значајно је истаћи да се штедна служба обавља још преко пошта и задруга.

На региону Чачак постоје 42 поште које прикупљају новац путем штедне за рачун Поштанске штеднице, Београдске банке и Југобанке Београд.

Од организација у задружном сектору у прикупљању штедних улога истиче се Пољопривредна задруга Чачак. Задруга је 31. децембра 1971. године имала 1,409.287,95 динара штедних улога.⁵⁰

Н А П О М Е Н Е

1. Никола Алтомановић, српски жупан, који је владао Рудником у XIV столећу, ковао је новац звани „руднички грошеви“ (цит књига Б. Златића стр. 88). Деспот Бураб Бранковић имао је ковачницу новца на Руднику, опширније писао В. Симић у књизи „Историјски развој нашег рударства.“
2. Економски анали, орган Економског факултета у Београду 1937—1967, Београд 1967, стр. 235. Овај податак је написао др Драгутин Гајић у докторској дисертацији „Карактеристике развоја банкарства у Југославији између два светска рата“.
3. „Енциклопедија Лексикографског завода“ IV књига, MCMLIX, стр. 408.
4. К. Маркс Капитал, III том, II део књига III, „Култура“, Београд 1964, стр. 149.
5. Б. Рачић, Кредитни системи—финансирање стамбене изградње, скрипта, Економски факултет, Скопље 1962, стр. 13.
6. М. Угричић, „Монетарни систем Југославије“ ,скрипта, Скопље 1961, стр. 10.
7. Наведено дело.
8. Поближе о тзв. паралелној валути Б. Рачић: „Наука о новцу“ (Издање „Школаске књиге“ у Загребу 1955, стр. 55).
9. О пореклу назива „динар“ и „грош“, о њиховом увођењу и ковању у Србији, Б. Рачић, „Наука о новцу“ стр. 24.
10. Б. Рачић, „Кредитни системи“, скрипта, Скопље 1962, стр. 18.
11. Архив Србије у Београду, Министарство финансија, Пр. Ф XVII, 1887.
12. Архив Србије у Београду, Министарство финансија, Пр. Ф XIX, 1887.
13. Архив Србије у Београду, МУД, П—GX—127, 1887.
14. „Календар са шематизмом Књажетства за годину 1873“ (издање и штампана Државна штампарија у Београду).
15. Б. Рачић, цитирани „Кредитни системи“, стр. 17.
16. М. Угричић, „Монетарни систем Југославије“, Скопље 1961, стр. 13.
17. Архив Србије у Београду, Министарство народне привреде, Т—Ф XXXVI—II—2—1906.
18. Исто као под 17.
19. Исто као под 17.
20. Оригинал извештај чува се у Архиву Србије, Београд, Министарство народне привреде, Т—Ф XXXVI—II—2—1906.
21. Државни архив СРС, Минист. народне привреде, Т—Ф XXXVI—II—2—1906.
22. Државни архив СРС, Минист. народне привреде, Т XXVI—4—1906.
23. Правила Чачанске задруге, члан 14, одобрен на збору акционара 18. марта 1899. год.
24. Наведено дело, члан 19.
25. Архив Србије Београд, Министарство народне привреде, И—XXVI—4—1906.
26. Архив Србије Београд, Министар. нар. привреде, Т—XXV—13—1906.
27. Архив Србије Београд, Министар. нар. привреде, Т—Ф—XVII—II—2—1906.
28. Архив Србије, Београд, Министар. нар. привреде, Т—XXV—5—1906.
29. С. Станојевић, „Народна енциклопедија српскохрватско-словеначка“, Загреб, 1929, I књига, стр. 500.
30. С. Станојевић, наведено дело, II књига, стр. 10.
31. З. Недељковић, „Леушићи“, Историјски архив Чачак, стр. 17, у рукопису.
32. Р. Симовић, „Хроника Лознице“, Историјски архив Чачак, стр. 21, у рукопису.
33. Н. Јешћ, „Хроника Јездине“, Историјски архив Чачак, стр. 19, у рукопису.
34. С. Станојевић, „Народна енциклопедија српскохрватско-словеначка“, књига IV, Загреб 1929, стр. 939.

НОВЧАНО—КРЕДИТНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У РЕГИОНУ ЧАЧАК

35. Д. Поповић „Споменица реалне гимназије у Чачку“, Заједница дома и школе Чачанске гимназије, Чачак 1938, стр. 53.
36. Б. Рачић „За штедњу“, Загреб 1955, стр. 80.
37. М. Вучковић, „Финансијски систем Југославије“, Београд 1963, стр. 21.
38. В. Meichsner, „Основи науке о новцу“, Скопље 1958, стр. 81.
39. М. Вучковић, „Кредитни систем Југославије“, скрипта Економског факултета Универзитета у Скопљу, Скопље 1962, стр. 17.
40. Чачански крај у НОБ-и, Чачак 1968. године, стр. 94. и 95.
41. Пословни извештај Задружне штедионице за Срез Чачак за 1959. годину, Чачак 1960. год., стр. 1.
42. Пословни извештај Задружне штедионице за Срез Чачак у Чачку за 1959. годину, стр. 5.
43. Наведено дасло, стр. 31. и 32.
44. Извештај о раду Комуналне банке за Срез Чачак за 1957. годину, Чачак 1958, стр. 1.
45. Извештај о раду Управног и Надзорног одбора у 1958. години, Чачак 1959, стр. 2.
46. Извештај о раду Комуналне банке за Срез Чачак за 1957. годину, Чачак 1958, стр. 1.
47. Наведени извештај, стр. 7.
48. Извештај о раду Управног и Надзорног одбора Комуналне банке у Чачку за 1958. годину, Чачак 1959, стр. 11.
49. Билтен Београдске банке, бр. 3, Београд, 3. марта 1971. год: стр. 3.
50. Завршни рачун Пољопривредне задруге Чачак за 1971. годину.

ORGANISATIONS BANCAIRES — MONÉTAIRES ET DE CREDIT DANS LA REGION DE ČAČAK

La fondation des organisations monétaires et de crédit s'est produite relativement tard dans la région de Čačak. A l'époque des »foires des traites« et du florissement des banques en Italie, Pays Bas, Angleterre et France la population de Serbie versait des impôts exorbitants à l'Etat et aux janissaires turcs.

L'étude de la documentation disponible aux Archives historiques de Čačak n'a pas permis de découvrir un document original sur la fondation de la première organisation bancaire à Čačak. Il est pourtant connu que les premières caisses d'épargne départementales en Serbie ont été fondées en 1871. Etant donné qu'à l'époque Čačak était le chef lieu du département il est presque certain que la première organisation du type bancaire y a été fondée.

»Le Calendrier avec schéma pour 1873« a permis d'établir qu'en 1872 il y a eu à Čačak une caisse d'épargne départementale. Sa tâche a été de recueillir l'argent et de faire la propagande de l'épargne.

La Caisse d'épargne plaçait l'argent ainsi recueilli sous forme de petits crédits dans les services communaux et autres affaires dont la base n'étaient ni spéculation ni usure. La documentation conservée permet de conclure aussi que l'argent prêté n'a pas été souvent rendu à temps. Les mesures étaient alors prises pour récupérer l'argent par décision exécutoire du tribunal.

La pénurie d'argent dont souffrait la Caisse d'épargne départementale provoquait des problèmes dans les rapports débiteurs — créditeurs. Le retard dans le règlement des échéances des crédits était accompagné des symptômes de non solvabilité. Le degré de cette insolvabilité variait selon les époques.

En 1888 a été fondée la Caisse d'épargne de Gornji Milanovac, et un an plus tard celle de Ivanjica sous le nom de Coopérative de Ivagnica, tandis que la Coopérative d'entraide mutuelle et d'épargne de Dragagevo n'a été fondée qu'en 1906.

Le nombre des établissements bancaires augmentait rapidement. Vers la fin du XIXe siècle la première coopérative de crédit rurale a été fondée dans la région de Čačak, ce fut la Coopérative rurale de crédit du village de Trnava, fondée en 1889.

Le but des coopératives rurales de crédit a été de protéger les membres des usuriers. D'autre part elles fournissaient aux coopérateurs des outils et autres biens nécessaires contre paiement en espèces ou à crédit.

Au début les membres de ces coopératives furent des gens aisés, plus tard on y admettait aussi ceux dont la situation financière était plus faible.

L'analyse des documents conservés et les dires des contemporains permettent de conclure que ces organisations n'ont pas réussi à résoudre entièrement le problème des crédits accordés aux paysans et artisans. De pauvres paysans et artisans, souffrant d'insuffisantes possibilités de crédit auprès des banques et caisses d'épargne se voyaient obligés de s'endetter auprès des usuriers. L'usure florissait surtout entre le Ier et le IIeme guerre mondiale, époque où les taux d'intérêts étaient très élevés. De très bons revenus du capital en actions ont permis à certains intellectuels et commerçants d'augmenter le nombre de leurs actions et de leurs parts dans les banques, coopératives ou caisses d'épargne.

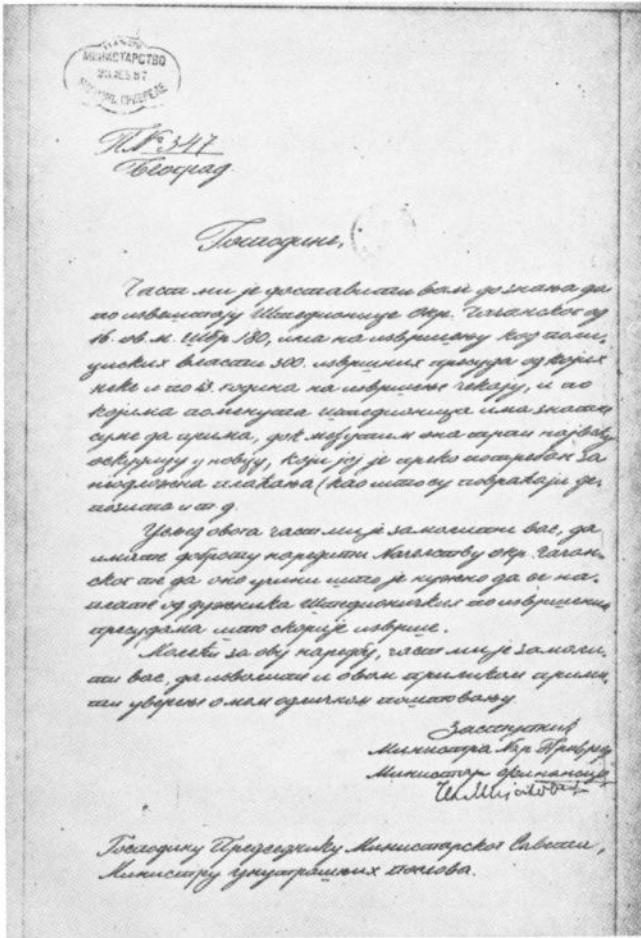
La crise économique entre 1929 et 1933 s'est reflétée aussi sur les affaires bancaires. Des commerçants, artisans et autres hommes d'affaires ont fait faillite ne pouvant pas tenir tête à la concurrence implacable. En raison des revenus diminués et au moratoire des crédits, certaines organisations bancaires ont dû fermer leurs portes.

Les organisations bancaires de l'époque d'avant guerre dans la région de Čačak se distinguent par leur morcellement, leur répartition selon les partis politiques, les possibilités des familles et la situation dans la maison. Une telle répartition rendait impossible toute action d'intégration, toute tentative de modernisation. Des conséquences négatives se sont fait sentir encore après le remplacement de ce système par le système de crédit socialiste.

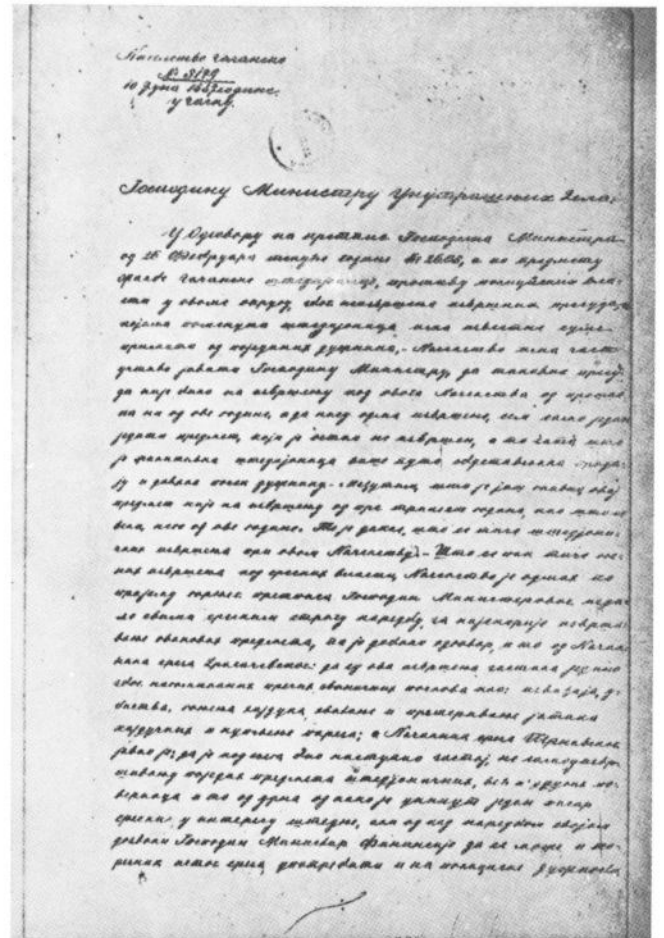
Durant la deuxième guerre mondiale la situation a été chaotique dans ce domaine. C'est pourquoi le pouvoir populaire a entrepris après la libération l'organisation du système bancaire socialiste. Le contrôle des banques privées a d'abord été instauré et ensuite elles ont été liquidées.

Après la guerre l'organisation des organisations de crédit et bancaires a suivi les modifications de nos structures économiques et sociales. L'année 1972 marque le début du second siècle de la première organisation bancaire à Čačak. La dernière décade du siècle dernier a été marquée par l'existence d'une banque d'affaires ou d'une filiale à Čačak, à Gornji Milanovac, à Ivanjica et à Lučani. L'entrée au second siècle des établissements bancaires est marqué par l'ouverture des filiales de Yougobanka à Gornji Milanovac et Čačak. Etant donné les préparatifs faits par les banques d'affaires de Belgrade le nombre des organisations bancaires dans la région de Čačak sera bientôt augmenté.

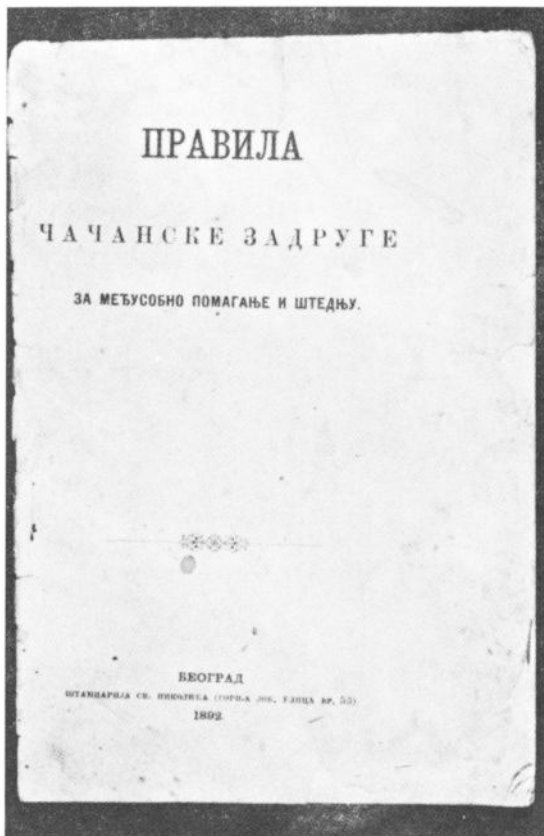
Stanoje Mandić

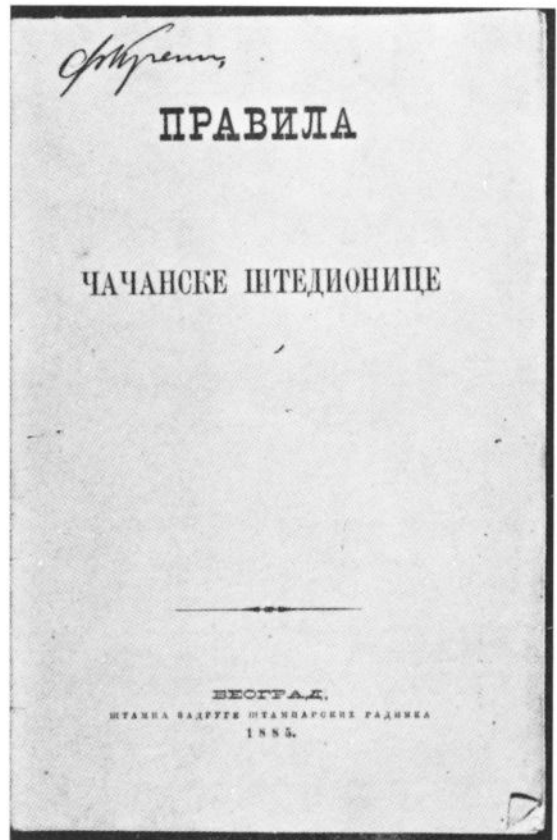
Сл. 1. Факсимил писма Министарства привреде

Сл. 2. Факсимил писма Министарства привреде

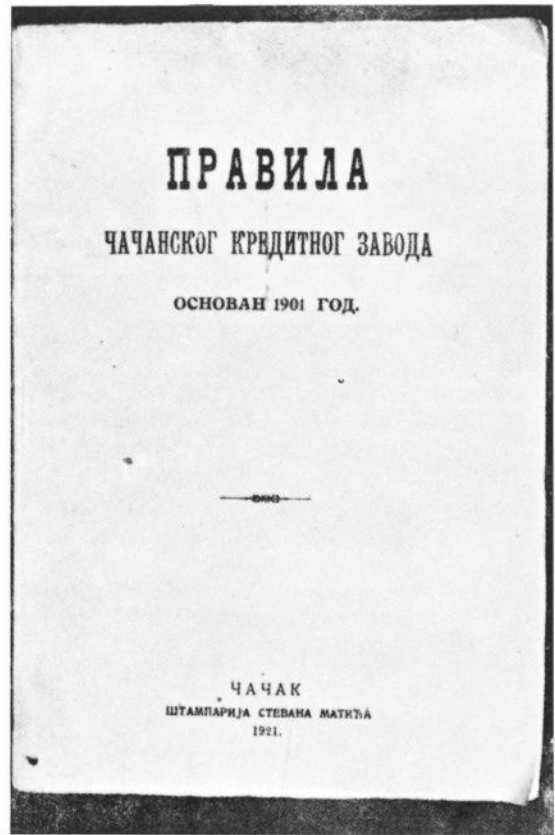
Сл. 3. Факсимил насловне стране Правила чачанске задруге из 1892.

Сл. 4. Факсимил насловне стране Правила чачанске штедионице из 1885.

Сл. 5. Зграда Чачанског кредитног завода (снимак из 1904.)

Сл. 6. Факсимил насловне стране Правила Чачанског кредитног завода из 1921.

Сл. 7. Факсимил акције Чачанског кредитног завода из 1904.

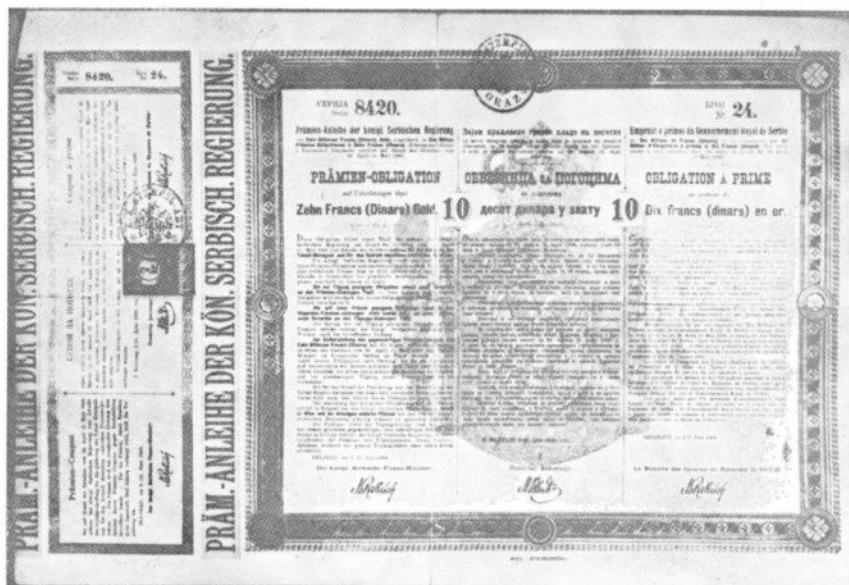
Сл. 8. Зграда Чачанске обласне банке
(снимак из око 1930.)

Сл. 9. Зграда Чачанске извозне и увозне банке,
на слици десно (снимак из 1935.)

Сл. 10. Факсимил обвезнице Црвеног крста из 1907.

Сл. 11. Факсимил обвезнице зајма српске владе из 1888.